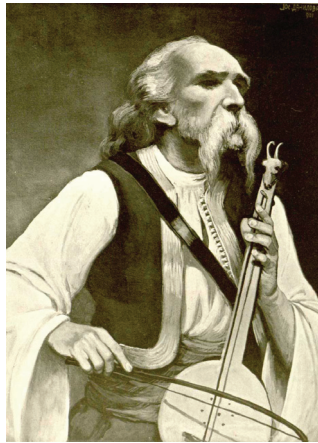

ФИЛИП ВИШЊИЋ
У СЕЋАЊИМА И
ПРИЧАМА: ПОВОДОМ
250 ГОДИНА ОД РОЂЕЊА
(1767–1834–2017)

Издање научне грађе

Филип Вишњић у сећањима и причањима: Поводом 250 година од рођења (1767–1834–2017)

приредила Соња Петровић

Сл. 1: Филип Вишњић, портрет Јосипа Даниловца

Обележавајући 250 година од рођења Филипа Вишњића, Уредништво *Фолклористике* определило се да објави сећања певачевих савременика Вука Караџића, Симе Милутиновића Сарајлије и Лукијана Мушицког. У избор смо уврстили и одабране белешке и прилоге за Вишњићеву биографију, међу којима се налазе причања и анегдоте о певачу из прве, друге или треће руке – белешке Змеановића, Познановића, Милосављевића, анегдоте у интерпретацији Ненадовића и Франкла. Придодали смо и белешку о подизању споменика Вишњићу у Грку, занимљиву као вид обнављања сећања и вредновања његовог места у српској култури. Избор закључују Змајеве шале и песма посвећена подизању споменика Вишњићу.

Оваквим избором желели смо да усмеримо поглед ка обликовању памћења и дамо прилог култури сећања у чијем је средишту Вишњићева уметничка и људска фигура, али су уз њу ту и они који памћење на њега одржавају, конструишу и реконструишу.

Напомињемо да се текстови доносе се у изворном облику, старим правописом.

1. ВУК КАРАЦИЋ О ФИЛИПУ ВИШЊИЋУ

1) Вук Караџић, Предговор уз *Народне српске пјесме*, књига четврта, у којој су различне јуначке пјесме, У Бечу, у штампарији Јерменскога манастира 1833; нав. према: Вук Караџић, *Српске народне пјесме*, књига четврта, 1862, Сабрана дела Вука Караџића, књига седма, приредио Љубомир Зуковић, Просвета, Београд 1986, 395-396.

II. Од слепца Филипа Вишњића (родом испреко Дрине из села Међаша у наји Зворничкој):

Из друге књиге:

4. Збор зборила господа ришћанска

30. Поранио Краљевићу Марко

Из треће књиге:

17. Књигу пише беже Љубовићу

22. Протужило самоуче ђаче

26. Боже мили! чуда великога!

27. Полећеше два врана гаврана

28. Вино пију три Српске војводе

29. Војску купи Кулин капетане

30. Полећела два врана гаврана,

31. Заукала сиња кукавица

32. Затјече се паша Али-паша

33. Још ни зоре ни бијела Дана,

34. Често књиге земљу прелазише

Филип је Вишњић прешао у Србију 1809. године, кад се Српска војска онога лета испреко Дрине натраг вратила, и после тога до 1813. године једнако је живео по Српским логорима око Дрине (1810. године био је у Лозници у муасери, кад су Богићевић Анто и Милош Поцерац и Бакал Милосав бранили Лозницу од Турака, као што се пева у 32. песми треће књиге). Кад Турци 1813. године опет обладају Србијом, и он с фамилијом својом пребегне у Срем, и намести се у селу Грку. Чујући ја, да он зна лепа песама, особито од Кара-Ђорђијна времена, добавим га у Шишатовач 1815. године (пошто ме Подруговић остави), те онде од њега препишем како ове песме, које су штампате, тако и још три од Кара-Ђорђијна времена, које сам оставио, да њима, ако Бог да здравље, зачиним пету књигу. Ја зацело мислим, да је ове све нове песме, од Кара-Ђорђијна времена, Филип сам певао. Како ми је казивао,

он је ослепио у младости од богиња, и по том је ишао не само по цело-ме Босанском пашалуку, него и у Скадар, те просио певајући уз гусле. Ја сам га онда наговарао, да иде опет у Србију, желећи, да би онамо још коју песму певао; но никако га на то нисам могао наговорити, јер му је било врло добро у Срему: где је год дошао, људи су га због његови песама частили и даривали; сина је свога био дао у Грку у школу; имао је свога коња и таљиге, и чисто се био погосподио. Пре неколике године чуо сам, да је и умрѐо у Грку. Кад сам ја од њега песме преписивао, било му је око 50 година.

2) Вук Караџић, *Српске народне пјесме*, књига прва, 1841, Сабрана дела Вука Караџића, књига четврта, приредио Владан Недић, Просвета, Београд 1975, 155.

Песме сљепачке

У Сријему, у Славонији, у Бачкој и у Банату слијепци наши слабо знаду јуначкијех пјесама, него пред кућама стојећи пјевају пјесмице побожне, да би њима људе на подјелу побудили, а на саборима (како код цркава и код манастира, тако и по варошима и по селима на панађурима и о празницима) посједају на земљу, па као пјевајући уз гусле моле, да им се што удијели. Прве ове пјесмице зову они преткућнице (или преткутњице, што се пјевају пред кућама), а друге клањалице (којима се људима клања и моли). Слијепац Филип Вишњић, кад је чуо у Сријему ове клањалице, подсмјивао се, говорећи: „Ваши слијепци не знаду ништа да пјевају, него само богораде уз гусле, и вичу: „„подарујте, обрадујте!““

Сл. 2: Филип Вишњић на споменику косовским јунацима у Крушевцу

2. СИМА МИЛУТИНОВИЋ САРАЈЛИЈА, ДИКА СЛИЈЕПАЦА

Сима Милутиновић Сарајлија, *Сербијанка* [1826, Лајпциг], приредио Душан Иванић, Коло LXXXVI, књига 573, Српска књижевна задруга, Београд 1993, 316–318, 622–623.

[Сербијанка, Част трећа]
<69>

Дика слијепца

Смеј ми с', насмеј с', чаврљавче укуса!
Што се ђоја и у прашак спуштам,
Нег' и обзор дозвољава вишег;
Око срета свуд отмјеност чега,
Ако нам је бистро даљновидно
И свѣт вању с' у душу нам своди,
Створа крозност и садрж докуча;
Житкост мора и бездне му песци
Кò природе љупко разновидје
Звјездосходно сјају дивотама,
Кò нас к Вјечну приближују дуси:
Да т' не дознах, тад би прећутао...
Филип-слепче!... Из Међаша села
Прекодринче, Бошњачино л' врли,
Тебе волим споменут се радо,
Нег' једностран да ми се припјева,
А дволичит нејмадем ти зашто,
Но тек вишњост озрача ме јавом,
Срце м' игра с' и распјјева грло!...?
Пред господом у Бадовинцима
Нијеси ли ак' у шали реко,
Чим разгреја крвцу и зенице?
„Не старај се, господаре Лука,
Како силу дочекат је турску,
Тек дај мени сто слијепца' збрати,
И дај сваком по неука ждрепца,
Нас усади на бијесне исте,
Свакоме нам дај у руке сабље,
Упути нас поред Турак' војске,
Пак јунаке да виде слијепе,
Како ничем уступит не знаду;
Тад за нама окати појур'те!

Разбићете насрнуте вјерно...
 А од наске, што год коме бог да;
 Нек' јунаштво и ми учинимо
 Игда цигло да б' сви пропанули,
 Дост' пјевамо чуда и витештва
 Те дражимо у погибелъ браћу,
 Већ докаж'мо да се има право
 Бит и мрети за достојност своју,
 Радô житје и општинску вољу,
 Нит' смо криви што видимо слепи
 Далек' љепше, нег' и с оч'ма млоги!...“
 Осмјехну се Лазаревић исти,
 И дарива гусле и пјевуна,
 На њ'га гледећ и остали кругом,
 Пак окрете с' храброј својој војсци:
 „Глајте, браћо, и дружино славна,
 Шта говоре и слијепци наши!
 Шта л' ми сваки чинити дужни смо?...
 Презират је све сугрозе рата!
 А за оно... што и бједњак фали.“
 Како свагда, так' и овди сада
 Много реди огризо је ватру
 Опсадења Филип са војниц'ма,
 Сам не хотјев надво изилазит;
 Шта л' куршума набрао би кадшто
 У Лозници сједећ пјевушећи
 Све јунаштва, и мејдане разне
 Посред града забаљајућ браћу,
 И дружину, та и сине своје,
 Кад најжешће насрћу их Турци:
 „Ха јунаци! Сви за светле пушке,
 Ви за пушке! А ја ћу за гусле!
 Бог је моћан, пак и мејдан српски!
 Та свак згађај, кано б' ја иг худни!...“
 Фала теби! а знатно т' је име,
 Старче драги, гудче и попјевче!
 Српске миш'це с' оплоћаво с' дјела,
 Уз народњост овјечио себе,
 Кроз животе разастирућ дусе;
 Струња т' с' удес свагда зучи глас'ма.
 Пјеснам' крећу с' позни нараштаји,
 Кано тјема што с' данашњи диче,

И у срца прељевају с' крви;
Пјеснопјевцам' приклањајмо слухе,
Браћо Срби! незалуд су дари
Уобразијат ишчезњива уму,
Ил' предличат божественост дјел'ма,
И смртника Вјечну сприцјепљати;
Клајст је Творца уздигао славу
Колик' пророк... а с некол'ка склада,
Што л' подржа Црногорце Србе
Над Косово до данашња дана
У својости и неујармљењу?...
Гусал'-заци, што уздражја пуни!
Колико л' је и друкчије слепи
Ваљо Србам' и Владици Ђуро,
Сносећ писма кад не мого нитко;
Та је л' воље, и љубави својске,
Свак мож' помоћ људству и очизни,
И сјем боја потребе је доста,
И највише, тко дужносно, ради. –

<69> Дика слијепаца, Србијанка III:74–77.

1 – 12 Обраћање „брбљивцу укуса“ (који чаврља/брбља о „вкусу“), који се може пјеснику насмијати што се тобож (за „чаврљавца“) спушта у прашак, (дубље, ниже) него што *обзор дозвољава вишег* (укуса); слиједи (3–7) образложење: ако је око *бистро даљновидно, оно сусреће свуда отмјеност/узвишеност*, а вањски свијет своди нам се у душу, поима се провидност бића и његова садржина; житкост мора, и пијесак његових бездана, као и природе љупка разностраност/разнобојност/разноликост, сјају дивотама попут звијезда (*звјездосходно*), као што нас к Богу приближавају духови.

13 – Гуслар Филип Вишњић је дао Вуку Караџићу најбоље пјесме о првом српском устанку.

18 – *озрача ме јавом*: могуће разумјети у смислу да га (пјесника) божанство озрачава истином, да пјева о Вишњићу.

33 – *насрнуте вјерно*: насрнуле (Турке који су насрнули) доиста/стварно.

46 – *остали кругом*: остали (који су били) у кругу.

48 – *Глајте*: Гледајте.

52 – *што и бједњак фали*: вјероватно, слобода.

71 – *разастурић душе*: ширећи дух/духовност (кроз људе, међу људима).

77 – *незалуд су*: нису узалуд.

78 – 80 Обликовати уму оно што је ишчезљиво/пролазно, или предочавати дјелима божанственост, а смртника прицјепљивати Вјечноме.

81 – 82 Клајст, овдје примјер пјесника који је као пророк уздигао славу Творца. Свакако се мисли на пјесму, химну Е. Клајста (1715–1759), коју је код нас превео Васа Живковић под насловом „У славу Божију“ („Зимзелен“, 1848, 68–71).

88 – Ђуро Милутиновић Црногорац, слијепи гуслар, био је и посредник између Карађорђа и владике Петра I (уп. „Поменик“, 358). Ђуро слијепец у Совјета дому живши од општине. (Пун)

92 – Осим борбе/ратовања има и других потреба.

93 – дужностно С.

Сл. 3: Споменик Филипу Вишњићу испред Народне библиотеке у Бијељини

3. НИКОЛА КРСТИЋ, МУШИЦКИ О ВИШЊИЋУ

Никола Крстић, Белешке покојног владике Мушицког о Филипу Вишњићу, Гласник Српског ученог друштва, књига III (свеска XX. старог реда), У Београду, У државној штампарији, 1866, 236–243.

Белешке покојног владике Мушицког о Филипу Вишњићу

Саобштио

Др. Никола Крстић.

Међу рукописима покојног владике Мушицког, које је србско учено друштво набавило од г. д-ра Ђорђа Мушицког, налазе се и кратке биографијске белешке о неким лицима, која су се у почетку овог века задржавала у Срему, а која је покојни владика лично познавао, и с којима је стајао у ближој свези. Ове су белешке истина врло површне, нити се из њих сазнаје живот дотичних лица. Али у оскудици других података и ове се белешке морају узети за материјал, који је добро дошао историји наше књижевности; јер се из тих бележака сазнају гдекоје цртице из живота по неке личности, која има важности за историју наше књижевности.

Особито су две личности важне, које се у поменутих бележкама спомињу. То је: Вук Стефановић Караџић, и Филип Вишњић; обојица важни за историју књижевности наше, а особито за наше народне песме.

Вука на далеко познају. О њему већ имамо неке биографијске цртице. Има много живих људи, који познају Вуков живот. У белешкама Мушицкога налази се само кратак спомен о Вуку и то у времену од 1805–1816. Држим, да су познате ствари, које се о Вуку у тим белешкама налазе; па за то их и не држим за вредне, да се овде напомињу.

Вишњић је много мање познат; а и он заузима одлично место у књижевности србских народних песама. Биће људи који о Вишњићу много више шта знаду, но ја; а и више, но што се налази у белешкама Мушицкога. За то ја сам собом нећу ни да говорим ништа о Вишњићу. Оно међу тим, што је о Вишњићу прибележио покојни Мушицки, вредно је, да се сачува за књижевност ако не из другог узрока, а оно макар за то, да послужи за грађу оном, који ће знати о Вишњићу што више рећи; а ако се нико не нађе, да што више о Вишњићу каже, нека ове белешке послуже у место кратке биографије Вишњићеве.

Биографијске белешке, које је Мушицки по себи оставио, нису спремљене за штампу. То су у најстрожијем смислу *белешке*, написане за то, да послуже као материјал, да се на основу тих бележака што више

напише. Онако, као што су написане те белешке, нису се могле пустити у свет; и с тога сам ја из тих бележака исписао, и у неки ред ставио све, што ми се учинило, да је вредно, да се штампа.

Биографијске белешке износе у рукопису три табака. На прва три листа налазе се белешке о Вишњићу, и о његовом роду. С четвртим листом почиње се „Опис ил управ списак младића из турских предела, који су ради наука амо (разуме се у Срем) дошли“ и међ осталима на последњем месту забележен је „Вук Стефановић Караџић;“ о ком белешке износе четвртину табака с једне стране ретко исписаног.

Ове белешке писао је покојни Мушички у 1816 и 1817. „Списак“ је написао 1816; а белешке о Вишњићу 1817. Рекао бих, да је оно, што о Вишњићу говори, дознао од самог Вишњића. Језик је у овим белешкама србски, и дост чист за време, кад су белешке писане.

Предпоставивши ово неколико речи о белешкама Мушицковим, ево шта се у истима налази о Вишњићу.

Филип Вишњић родио се 1767. године¹ у селу Трнови, у нахији Зворничкој. Трнова је големо село, у ком је тад било до 200 кућа, и које је богато виноградима и воћем тако, да у целој Босни и Србији онаког воћа нема; а вина толико роди тамо, да се четири нахије отуд подмирују вином, и то бјељинска, зворничка, градачка и тузланска. Трнова лежи близу града Теочака, два сахата од Дрине, и осам од Саве. Филиповом оцу беше крштено име *Ђорђе*, ал су га у селу звали *Стојан Вилић*. Матери му беше крштено име *Марија*, али су је прозвали *Вишња*, и само су је под тим именом знали људи тако, да јој правог имена нико није умео. По материним имену Филип се прозвао *Вишњић*.

У селу Трнову² породица Филипова становаше од старина, и беше на гласу. Она је притежавала 50 кућа и земљу која за те куће иде; и на ту земљу имали су Филипови стари царска писма, која се зову *Темесус*, и по којима су они од људи на тој земљи настањених могли купити десетак; који је још и отац Филипов узимао. Филипови стари још су и за то знатни, што се за њих важе, да су у Трнову насадили први виноград, па су од тог винограда трновчани доцније засадили своје винограде.

Филип беше врло мали, кад му отац умре. Мати му се после преуда у *Међаше*, село близу вароши *Бијељине*. Ту је Филип провео своје детињство, и своју младост. Кад му беше осам година, добије оспице, и од те болести ослепи.

¹ У цртама нема назначена година рођења, ал се каже, да је Вишњићу било 50 година тад, (1817) кад су црте писане; те отуд се види, да се он родио 1767.

² Име овом селу двојако се налази написано у рукопису Мушицковом; Трнова, Трново. Има много места, која имају овако двојака имена, н. п. Неготин Неготина; Ужице Ужица; Томашевац Томашевци и т. д. И сами мештани често употребљавају оба имена.

Дар песнички за рана се показа и разви у Филипа. Слеп будући он је као младић сам научио у гусле ударати; и уз гусле певао је песме, које је чуо; јер је све попримао, што је чуо.

Као младић често одлазаше стричевима у Трново. О турском рату 1787. постиже његову родбину велика несрећа. Као што су му стричеви били одлични људи у селу, знаменитији Турци долазише к њима на конак и у госте. Неки од турских бегова угледају се у једну Филипову стрину, по имену *Ђурђију*. Стричеви Филипови то спазе; те једног Турчина посеку, а другог обесе пред кућом о шљиву и то уларом његова коња. Ово убиство би повод и узрок, што је од Турака страдала Филипова родбина. Дело убиства није се дало скрити. Убити Турчина било је у оно време, као и сад што је у Босни, не само обично злочинство; него такво зло дело, за које су. одпаштали сви рођаци убице. Турци су у убијенима гледали своје једноверне, а не зликовце, који су погазили поштење туђе жене. Рајетину не беше слободно ни јадати се, што му Турчин безчасти жену и кћер, а не да му је могло олако проћи, што је покушао крвљу зликовца да опере повређену част своје љубе. Хришћанин се светио Турчину из потаје, кад од овог беше увређен; Турчин имађаше право да се освети хришћанину, кад га је овај увредио; а увреда беше за Турчина, ако му Рајетин не испуни сваку па ма и најгаднију његову жељу. Лако је за то разумети, да родбина Филипова не моглаше остати на миру од Турака после оног убиства. И заиста, кад се за учињено убиство дознало, други Турци зажеле осветити се. Дођу у Трново, и у очи преображења четворицу њих од Филипових рођака вежу и собом одведу. Та четворица беху Марко, кућни старешина; Лаза и Лука његова браћа; и Божа, Лукин син. До Трнове близу лежи манастир Троица. Беше преображење. Турци уђу у манастир, да се подкрепе јелом и пићем. Кад народ виде да они собом терају повезане Вилиће, разбегне се. Игуман понуди Турцима четири кесе блага (две хиљаде гроша), да допусте, да се Вилићима одрешу руке, и да се причесте; но они то не хтеше допустити; и за сто гроша само то допусте, да уђу Вилићи везаним рукама у цркву, и да се причесте, ал у цркви да буде уз њих и Турчин пратилац. Том приликом Марко призна, да је сам својом руком једног од убијених Турака посекао, а другог обесио. Турци одведу повезане Вилиће у Зворник, где их погубе. Луку, чију су жену они убијени Турци осрамотили, и његова сина Божу посекоше; а Марка и Лазу обесише. Марку беше тад 60 година. Он певаше из гласа, кад су га чаршијом, на губилиште водили. Она стрина Филипова *Ђурђија*, љуба Лукина, коју Турци осрамотише, умрла је 1813.

Турци се не задовољише смрћу поменутих четворице Вилића; они науме сатрти сву породицу. Долазили су више пута у Трново, зостављали укућане, вукли их у Зворник, пленили им имање мећали их

на муке, искали су, да им издаду *темесус*; и то су чинили све донде, док *темесус* не добише.

Како је после ових догађаја Филип проводио свој живот, не знамо. Кад му беше 31 година, ожени се *Настом*, коју су обично звали *Бјела*. Та Наста бјеше из села *Мртвице*, од племена *Ђуковића*; из богате куће. Она се по смрти својих родитеља удала за Филипа; и овоме родила шесторо деце, од којих су 1817 били у животу само двоје: *Ранко*, и *Милица*. Ранко је изучио књигу, то јест знао је читати: и он се радије служио презименом дединим *Вилић*.

До србског устанка под Карађорђем Филип је певао само оне песме, које је од других научио; нити је до тад и једну једину сам начинио. Србски устанак потресао је његову песничку душу; и од тад поче сам певати тадање догађаје. Пре њега нико није певао нове песме; и гуслари се задовољаваше причањем старих народних песама. Филип поче певати нове јунаке, који се за његово доба борише за србску слободу. Он је оне, који су били у бојевима, призивао к себи; молио их, да му причају, што су знали о ком боју; питао их ко беше где старешина; против ког су кад ишли; ко је где и како погинуо; једном речи он се извештавао о свему, што му је требало знати, да србске јунаке новог времена прослави, и да их упореди јунацима старим. И то му изађе за руком. Не једна новија песма јесте понајлепше бисерзрно у низу народних песама.

Филип је много путовао, и обишао многа места у Босни, Херцеговини, Србији, Срему, Славонији и Бачкој. У Босни и Херцеговини походио је *Зворник*, *Сребрницу*, *Кушлат*, *Тузлач*,³ *Маглај*, *Тешањ*, *Градачаг*, *Сребрник*, *Дервенту*, *Баину Луку*, *Жебче*, *Врандук*, *Сарајево*, *Белџину*, *Јању*, *Власаницу*, *Травник*, *Варош*, *Горажде* (на Дрини), *Фочу* (на Дрини), *Чајник* под планином *Ковач*, *Таслицу* (Пљевље); у Србији *Шабац*, *Београд*, *Ужицу*, *Смедерево*, *Соко*, *Лозницу*, *Лешњицу*, *Крупань*, *Ваљево*, *Уб*, *Палеж*, *Болеч*, *Гроцку*, *Асан-Пашину Паланку*, *Рудник*, *Чачак*, *Крагујевац*, *Карановац*;⁴ у Срему *Земун*, *Руму*, *Митровицу*, *Рачу*, *Шид*, *Илок*; у Славонији: *Винковце*, *Брод*, *Градишку*, *Осек* и *Ђаково*; у Бачкој: *Паланку*, *Кулпин*, *Параге* и друга места. По свим овим местима певао је Филип старе, и нове собом смишљене народне песме, и свуда су га – што је лако разумети – лепо дочекивали. Он је имао тад већ леп глас. У Кулпину се нашао с тадањим митрополитом Стратимировићем у јесен 1816. о малој госпођи; и од истог беше обдарен. Бавећи се у Парагама тамошњи учитељ запита Филипа, ког није познавао: зна ли што за Филипа слепца? Филип му одговори, да зна, на што му учитељ примети, да је Филип мудра глава; и као да поче читати Филипу неке нове песме, на што му овај рече: „знам

³ Тузлу?

⁴ У рукопису Мушицковом: *Карановци*.

ја то све;" а учитељ зачуђен упита га, „а да ниси ти Филип;" што кад му слепац потврди, учитељ га најсвесрдније почаста. Филип беше више пута и код Кукојевачког спахије *Михајла Јанковића*, који га је радо слушао, частио и даривао. Филип је певао многим србским војводама, па и самом *Карађорђу*, али је овај с њим мало говорио. Па не само Срби, но и Турци су радо имали Филипа, и радо су га слушали, кад им је певао.

Ово су црте о Филипу Вишњићу, које се налазе прибележене од Мушицког. Црте ове, ма да су колико неподпуне, заслужују да буду обзнањене.

Сл. 4: Споменик Филипу Вишњићу у Лозници

4. АНОНИМ, К БИЉЕШКАМА О ФИЛИПУ ВИШЊИЋУ

(Аноним), К биљешкама о Филипу Вишњићу, Гласник Српског ученог друштва, књига V (свеска XXII старог реда), У Београду у Државној штампарији, 1867, 77–78.

К биљешкама о Филипу Вишњићу

(Види Гласник XX.).

У Гласнику XX. (види стр. 236–243) саопштио ред. члан друштвени г. др. Н. Крстпћ неколике биљешке о Филипу Вишњићу, славном народном пјевачу српском, које је нашао у хартијама покојнога владике Лукијана Мушицкога.

Српско учено друштво старало се не би ли још и што више дознало о Ф. Вишњићу, и за то је писало у Митровицу г. Т. Димићу управитељу школа, да пропита у селу Грку, за које мјесто бјеше разабрао предсједник друштвени г. Ј. Гавриловић даје у њему гроб Филипов и да је тамо провео пошљедње дане. (Види Гласник XXI. 393. бр. 7.). На то питање г. Т. Димић је јавио друштву колико је разабрао о тој ствари и то се овдје штампа.

Покојни Филип живио је у Грку у кући граничара Радишића и кад је умрџо сахранили су га у гробницу истога Радишића. Тако је казивала Инђа Грбићка. Осим једног дрвеног крста који је већ иструхлио нема више никаква обиљежја на гробу Филипову.

Филип је имао сина (Ранка) и кћер; кћи му се удала била за граничара Белића и умрла је прије више година, а син му је био неко вријеме настојник код Симе Станишића и онда је отишао некуд у Маџарску, одакле се више никад није враћао у Грк: зато се о њему и не зна ништа више.

Лајтнан у пенсији Чемерлић, који је личио познавао Филипа и коме је Филип више пута на свечарима пјевао, приповиједа, да је Филип знао књигу и да су Филипу Турци очи ископали, што је својим пјесмама бунио народ на њих. Филип је ишао увијек без вође, само су два штапа.

5. НЕНАДОВИЋ И ФРАНКЛ – ВАРИЈАНТЕ АНЕГДОТЕ О ОПЕВАЊУ КРАВЕ

1) Константин Н. Ненадовић, Живот и дела великог Ђорђа Петровића Кара-Ђорђа, Врховног Војвода, ослободиоца и Владара Србије. Живот његови Војвода и јунака. Као градиво за Србску Историју од године 1804 до 1813 и на даље. Сабро, написао и издо Константин Н. Ненадовић, Краљев. Срб. Артилерије Капетан у

пензији. Књига II. Са 19 литографски слика. У Бечу, У штампарији Јована Н. Вернаја, 1884. Фототипско издање, „Слобода“, Београд, 1971, 581.

Поред свега тога у Вишњића песмама, које га у већи вис његове песме дижу, нигде наћи се неће ругоба, лични мржња, неистине и клевета, као што се то код други песника, на жалост окати, налази.

Вишњић ти мана није имао; био је над тим страстима узвишен, које су му под ногама лежале, био је поштен, праведан неумитни судија и некористољубиви песник. Има једна сказка, која се прича. Кад му је један онога времена Србски властник обећавао краву дати на поклон, да и њега опева, рекао: „све певаш! зашто и мене непеваш, па би до-био краву?“ Одговорио му је Вишњић: „*ко је још видео да се крава пева и слави!*“ Пево је не у корист своју, него у корист народа свога, и пево је лепим Србским народним говором.

Вишњић слеп без очињег вида, умном снагом својом више је видео, безпристрастно и истински боље је пропратио тадашње догађаје и у песмама својим потомству Србском оставио, него многи други окати људи и књижевници. Такова појава у песничеству, као што је био Вилип Вишњић, слеп и без очију, тешко ће време икад равног му родити, да се ма и окат са слепим Вишњићем мерити може.

2) [Ludwig August Frankl, Анегдота о Вишњићу] Аноним, рубрика: Књижевне новости, Стражилово, год. 2, бр. 3, Нови Сад 16. јануара 1886, стр. 96–98.

Das Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes доноси у другом и трећем броју ове године из пера Лудвика Августа Франкла студију, којој је наслов: „Слепоћа и песништво“. [...]

Држимо, да ће занимати наше читаоце, како туђин суди о нашем гуслару те с тога у преводу доносимо Франклову расправу. [...]

[стр. 97] Један од најзнаменитијих тих слепих певача био је Филип Вишњић, који је још у младости са богиња изгубио очњи вид. Али није он само певао песме, и састављао је тај многе песме и био је чувен и виђен. На части, што је давао јунак Стојан Ђупић после победоносне битке на Салашу, опевао је Вишњић ту битку онако с ногу те је добио од Стојана белца коња на дар. Возио се или је јахао по свој земљи а свуда су га лепо дочекивали. Никома није тај лагао. Кад су га једаред запитали, зашто неће да опева Младена, првог човека у савету али иначе не баш најхрабријег, одговорио је Вишњић лаконски: „Ко ће још краву опевати?“ [...]

Сл. 5: Филип Вишњић пева уз гусле у Боју на Лозници 1808. године

6. ЗМЕАНОВИЋ И ПОЗНАНОВИЋ, ВИШЊИЋ У ПРИЧАЊИМА

Коста Змеановић и Богољуб Познановић, Свеоци народног предања око гроба Филипа Вишњића, покупили К. Змеановић и Б. Познановић. Илок: Прва илочка штампарија, 1887, III–VIII.

О Филипу Вишњићу

I.

Госп. Сима Станишић (Шима) трговац и становник овдашњи, рођен 1806. год. у Лаћерку и још као нејако дете родитељима пренешен и настањен овде у Грку око године 1809. прича о Филипу Вишњићу, што зна и што је из уста његових слушао, следеће:

Око године 1813–1815. прешао је Филип Вишњић слепац из Босне амо. Филип је био виши од средњих људи, крупних костију, окошт, јаких плећа широких. Црвен и оспичав по лицу човек. На глави спреда темењаче доста поћелаве. Великих густих бркова према прсима спуштених, проседих. Носа покукаста. Косе риђе, подуже, да му је до рамена досизала а на ходу чисто таласала. Ход му је био достојанствен.

Носио се оделом босанским, увек чистим ако и простим. Лети, – чисто бело, подуже рубље, са доламицом о себи. Зимски пак – просто босанско сукнено руво. Опанке на чарапе босанске, са капом – фесом на глави без кићанке, спочетка, а касније обично наше сремачко одело и белу сурдуму.

На ходу поштапао се кад што са два штапа. Носио је на прсима жуту „медаљу“ говораше наши, но то је био тек знак областне дозволе на просто путовање по други мести.

Највише је певао у Грку и Босуту. У Рачи га нисам виђао.

Певао је јуначке песме, по завршетку би – из дна душе уздануо: „Хеј Милоше!“ – Хеј Ђорђе! – Хеј Стојане! – браћо моја мила соколови српски.“

Да изађе па – уз гусле певајући – да проси, то у њега било није никада.

Када је у Грк дошао, настанио се прво код Ноћајца куће бр. 16. и ту је на пола дворишта себи колебу саградио, клупице набавио, слушаоце примао и певао им. И сам сам више пута са оцем мојим Тривуном, поп–Марком (Мијатовић) тамо к њему одлазио и слушао га, па из његових уста чуо и ово, – да је он сам уходио турску војску понајвише на Дрини око Бељине, а и да је и сам вођа чете устаничке био и код здравих, ал

преврнутих очију, као гуслар, Турке уходио док га у једном боју – заборадио сам где? – ухватише, познаду, очи му поваде и пусте да и даље уходи. После је прешао родбини Радишићима и ту је до смрти своје пребивао.

Филип је био ожењен и имао двоје деце, једно мушко по имену Ранко, а друго женско. Ранко је дуго времена код мога оца Трифуна послужником био и умро овде после оца му Филипа, а сестра му уда се у Белића кућу овде, и ту иза отца умре. Ранко је био писмен, то је у Вељином Селу у Босној, од куда је и дошао амо, код попова научио.

Знам и памтим још добро, када је Филип умро. То је било исте године када и мој отац Тривун. То је било 1834. год.

Сарањен је на обичан начин у гробљу Радишићевом, а над гробом му велик, лепо израђен крст, подигнут. –

Млоги у селу од млађих, тај крст зна и памти.

Филип могао се бавити овде у Грку до својих 20 година.

То је све, што добро знам и памтим о Филипу Вишњићу, а госп. Милан Ђемерлић – „Бабо“, као бивши сусед Филипов овде, и Чеда Радишић, као својак Филипов, знати ће о њему и више шта казивати. То знадо и реко а у нади да ћу скоро и сам за нашим Филипом богме путовати. *

Добро, што знам да неће Филип без споменика остати.

Велики је то дуг био децо!“

II.

Госп. Милан Ђемерлић – Бабо – у Грку, ц. к. умировљени поручник рођ. 10. Дек. 1810. год. изказује о Филипу Вишњићу ово:

Турци 1813. год. пређу Дрину и уза Саву пођу к' Шанцу.

Чупић Стојан војвода од Шумадије и Зеко на гласу јунак и буљукбаша „голих синова“, утврде се код Равња, напрам Мартинаца, у јаким шанцима.

Турци ударе око пола месеца Октобра, на те шанце и за 10 дана ништа успети немогоше.

Сва српска војска је могла до 2500 људи бројати. – Већ Турци били накани одустати и повући се да се недогоди издајство, оног Капетана, ал' овако наши пропадоше.

Чупић нагна дору свога на Засавицу и умакне. Зеко пак, под 17 рана погибе. Кад већ Турци шарампов освојише, Срби који пали нису, нагну на Саву, да би се спасли, којом приликом Турци жива ухвате четобашу Филипа Вишњића, родом Бошњака, и – познавајући га добро, избуду му очи, оцеку уво и баце га у Саву, рекав му: [„]Сад иди, па уходи турску војску.“

* + 1. фебруара 1887.

То сам из његових иста чуо. Како многе породице и особе из Србије и то: Станко Јуришић, кнез Лазо из Равња, Хаџи – Петар Вукић страшило турско, Петар По.....ло, Стојан Бакић, Маринко Јокић из Клеча који су четовође били – амо пребегосе и овде се у Грку настанише, тако и Филип Вишњић слепац с њима заједно пређе и овде се настани. Он је више година боравио у кућном плацу Гаје Ноћајца, баш пред кућом мојом, у једној лепој колеби са женом и децом – сином Ранком, који је српски читати и писати умео и ћерком Мандом, која је прва још као девојка дукат мали о врату свом понела, што дотле обичај овде и у околици небеше, и коју сам ја за супругу себи изпросио био; ал је моји кућани непримише и неодобрише то, да ја слепчеву кћер, за супругу имам, те која се после у добру кућу Белића овде уда. Филип, кад му жена умре, оде родбини својој, Стевану и Манојлу Радишићу куће бр. 65. овде где и умре. До скори година крст дрвен велики, који је у гробљу баш највећи био, и на њему гусле изрезане биле, стајао је као знак на гробу његову. Филип није од куће до куће росити ишао.

Увек, када би громогласно одпевао, – језиком заплећући – песму коју, уздануо би и реко: О Филипе! – Филипе!

Филип био је на образу јако посечен.

Од многих, који су амо дошли, мало да се који, осим Јуришића Станка, који се на позив Чупића Стојана с породицом вратио, повратио, а да нас нема ни једног.

Године 1831. измарширао сам ја као капрал у Тирол и Италију и оставио Филипа жива и здрава, а када сам се год. 1835. кући вратио, нисам га више жива затекао, умро је био.

III.

Чеда Радишић, у Грку земљеделац и становник овдашњи под бр. 65. рођ. 3. априла 1819. год. исказује о Филипу Вишњићу, од речи до речи, ово:

Познајем Филипа Вишњића и пребивао [сам] с њим од своје 5.–15. године. Знам га врло добро, као да га сад очима гледам.

Филип је мој деда. Родила га је Јелица рођена тетка мога оца Манојла и стрица Стевана у Вељином Селу не далеко од Раче у Босној. Мој отац и стриц још у детињству своме су као дечаци од својих 13–15 година из Вељина Села амо пребегли и ово данашње огњиште наше заметнули.

Знам ја деда-Филипа врло добро. На све, што ми је и отац мој Манојло и стриц Стеван причао, и што још сам знам – ево ћу да кажем, – кад већ треба.

Има томе 20 година и можда која више, како су била овде из Србије, – баш рекоше – да су из Београда и разбирали за гроб покојног Филипа

Вишњића, ал ја онда – за границе наше – нисам могао, тако рећи, нисам смео што о горњем казивати. Бојао сам се, да не ћу за то пред господом нашом што крив бити и на рапорт ићи, јер је иза деда-Филипа 15 дук. заостало, које смо ми, до душе у кући нашој задржали и с опростењем, потрошили, – осим других ствари, што су после њега заостале, које су временом прешле и изгубиле се. Зато се нисам усудио говорити и издавати се, до сад.

Деда-Филип је на Равњу пол сата од наших Мартинаца а један и по сата од Грка удаљеном на ову страну прешао код бивше кордунске поште „Вртић.“ То је овако било, као што сам из уста његових чуо и слушао. Он т. ј. деда-Филип био је вођа једне устаничке чете. Био је буљукбаша на од прилике 100 момака. Турци навале на њега на Равњу. Бранио се, докле му џебане трајало. Кад му је џебане понестало ударао је ножем. Најпосле ухвате га Турци и знајућ за њега избоду му очи, те га у Саву баце. То је баш на Сави било, кад су узмицали. Он овако ослепљен, а знајући нешто и пливати, пошто дубоко небеше тада, догура се некако до адице „Пановаче“ наспрам Мартинаца па отуда, погурке, дубљине Саве дохвати се. Наплива на Саву, а неки Жупуња „Жупуњски“ капрал ил стражмештер, из Мартинаца родом, који је на пошти „Пановачи“ на стражи био; јер му је ту „гласница“ кордунски топ намештен био – пође му са мотком једном у руци у сусрет и на суво га извуче. Одвео га у Мартинце, где је видао очи своје и извидао, те певајућ туда и по околици песме јуначке, себе тако издржавао. Када се мало примирило преко врати се у Србију, распача своје што је имао и са женом и децом: сином Ранком и ћерком Мандом, пређе преко, Босне и Раче амо и настани се прво неко време код Ноћајца Гаје и Митра а после дознав’ за родбину своју, дође к’ нама, где је до смрти своје пребивао.

Дакле дошао је из Босне амо. Ту је код моје куће последње дане живио и умро. Мој отац Манојло и стриц Стеван сахранили га у наше гробље, у гробље Радишића у Грку овде.

Знам и памтим добро, кад је умро и кад је сарањен. Умро је наскоро иза пок. Тривуна Станишића трговца. А то по томе знам и добро памтим, што је при сарани тога господара, од моје стрине Тешане поискао рубље и обућу, да на сарану пође с речма: „Тејо синко! Тејо! дад’ ми то одело и ту обућу, да се чисто обучем, да одем, да сараним мога побратима Тривуна и мене ће за мало ваљда когод тамо, до вечне куће одпратити.“ Добро ја то памтим. Било ми је онда до 15 година. Био сам дечак и наскоро после тога оженише ме моји. Знам и кога је носио при сарањивању. Ево их: Рака Познановић, Стеван Грбић, Аврам Стефановић, Стојко Ноћајца све суседи и Мијало Велечковић као рођак носио је барјак к’о обично, ред спроводом. Ово зато спомену, да нико не мисли да ја то тек онако од ока говорим. Има их још живих, па нек посведоче.

Манда, кћи Филипова а моја опет тетка, коју је мој стриц Стеван, – пошто је и мој отац Манојло после деда – Филипа, умро, надгледао и неговао уда се из наше куће за удовца Антонију Белића с кбр. 45. овде. Роди му чедо ал наскоро умре, и Белићи ју саране, до оца јој.

Ранко, син Филипов, повисок, вижљав младић, умро је такође овде, у нашој кући и моји га саранише.

По завештању деда Филиповом, обоје су сарањени уз њега. „Нек је кост до кости“ децо –!рекао би увек он. Манда кћи му баш је до њега на лево, а Ранко син му, нешто даље десно.

Филип је био крупан човек. Вишег тела од средњих људи. Глават. Од чела па до пола темењаче – ћелав. По лицу богињав, оспичав. – По прсима и плећи необично широк. Прави јунак. – Обрве, врло велике, да их је, на моје очи, доста пута маказама сасецати морао. – Брци густе, јаки проседи, – пали на рамена. Коса дугачка, риђа, проседа спустила се на плећа. Кад и кад је и браду пуштао, ал и њу је сасецао често.

Певао је песме и вазда уз гусле своје пратио. Онда је код нас свако гусларијо. Гусле, вруле и гајде – то су биле онда наше свирале отуда; а сада има музика ваздан. Мало је језиком заплетао, што наши кажу „шущкетао“. На десној руци, мали и до њега прст осакаћен, у боју – вели он – ал се ипак њима служио. Нико га овде прста надвући није могао. Лево уво, од пола па доле; одсечено му је било онда, када су му и очи изболи Турци. Хтедоше му још и друга зла учинити; ал пристожност ми недопушта тога изрећи овде. – Зими је увек бивао код куће, код мојих, код мене, а лети је путовао по околним местима и градовима, певајући уз гусле песме јуначке. Једног лета прешао је био и Дунаво, те путујући од места до места дошао чак до Темишвара – града. – Када би код куће бивао, мало које вече певао небу, где су га старци и старице слушали. И ми деца молисмо га често да нам пева, да нам приповеда, – што је радо увек чинио.

Гусле имао је велике изкићене срмом, тако и гудало. – Гусле су му на тавану старе куће наше, задевене под рогом иза оцака дуго времена стајале, и са влаге тамо и иструле. Кад се кућа та стара претресала, наиђемо само на дивчик са једном чивијицом. Гудало срмом извежено, прода стриц мој Стеван неком припознатом слепцу Недељку из Визића ил Нештина одкуда ли – неумем право казати.

Гусала само Филипових – нема.

Деда Филип имао је и нож свој – јагаган, којим, вели од Турака се бранио и Турке таманио, кога сам ја пре 15–16 година г. Сими Станишићу – „Шими“ за 3 фор. продао.⁶ Био је изкићен срмом и камењем. –

Крст велики до скоро значавао је гроб Филипов. То зна доста света, не само ја. Био је највећи у гробљу нашем грчанском. Од растовине

⁶ Налази се у кћери му у Бачинци удате.

лепо израђен са урезаним на њем гуслама; а тесао га и створио Петар Буквић, овде бр. 77.

Ја сам г. пароху нашем Змејановићу још пре 2–3 године гроб показао, он га од тад пази.

„Имао сам добру чету одабрану, децо! ал Маркан, мали неки јуначина, мога вилајета – још бољу; па где ми ударимо, ту је било русваја од Турака“ – још говораше често деда Филип и то је све што знам.

IV

Старина *Ђока Бошњак из Босута* прича све као и пређашњи о Филипу, само незна где вид изгуби. Њему је самом из Филипова живота познато још и ово:

„Филип је, кад год је дошао код нас био ко на „квартиљу“, док га Ј. Исаиловић ком он гусле поклони, не превуче да га учи гудити.“ (Ових гусала не могосмо нигде изнаћи.)

„Био сам у Прилипу, тамо сам мојом руком пипо валов од камена и беочуг у њему, ту је Марко шарца везивао и појио,“ причао ми је Филип.

...Једаред кад је Филип био код нас гост памтим као јуче да је било, ручали смо. Редуша је носила редом јела, па и печење најпоследне донесе. Филип је ома осетио печење. Полако довати печење, – била је живинка – па њега преда се цело говорећи: „Море браћо! мени ћору, гле. ево западе читава печенка. Ви окати ваљда дограбисте и по двије? – Сви присутни, који смо ту били, прснемо у смех...“

Горње изказе потврђују још г.г. Ј. Мурић, који је као ђак рипиду о погребу Филиповом носио, – затим Ђока Лозјанин и Петар Сандић.

Свима овим нек је хвала и слава! –

Коста Змеановић

Сл. 6: Споменик Филипу Вишњићу у Вишњићеву

7. ПОДИЗАЊЕ СПОМЕНИКА ФИЛИПУ ВИШЊИЋУ У ГРКУ

Стражилово, год. 3, бр. 37, 10. септембар 1887, 588–590.

ПОДИЗАЊЕ СПОМЕНИКА ФИЛИПУ ВИШЊИЋУ У ГРКУ.

Сећаће се наши штовани читаоци, да су се у своје време читали у овом листу (види 1. и 32. број о. г.) о намери, што је прихвати српско академијско друштво „Зора“ у Бечу. Омладина тога друштва радила је од оно доба у споразуму с одбором у Митровици и с одбором у Грку. Наша јавна штампа прихватила је њену лепу замисао. Народ се одазвао. И на дан велике Госпојине прослављен је у Грку спомен великога народнога песника и гуслара, те му и на гробу подигнут, откривен посвећен споменик.

Како нисмо могли пропустити, да у своје време не рекнемо коју о Филипу Вишњићу, ево сада извештаја о подизању споменика му и о народној слави, што се том приликом обавила.

На две три недеље напред позвани су гости преко Митровице у Грк.

У очи велике Госпође опазила се необична живост у Митровици. Гости су долазили са стране, а Митровачки одбор имао је пуне руке посла, да размести пријављене и непријављене госте по становима. Родољубиви Митровчани су дочекали госте збиља са оправданим српским гостопримством.

Али осим Митровчана подигло се и из околних места око стотине кола, да бесплатно одвезу госте сутра дан у Грк и довезу их натраг.

Сутра дан у пет сахата у јутро почели се гости кретати из Митровице у Грк. Читав се караван кола дигао, а на сваким колима по 4 и по 5 особа.

Беше диван летњи дан.

За 2–3 сахата стигше из Митровице у Грк. Али Грк већ пун гостију, што су поранили, те се с других страна слегли у том малом селу. У улицама око цркве и пред црквом шатор до шатора, а под њима врве већ гости. Колачари развашарили своје послastiце. А крчмари засукали рукаве, па то врте јагањце на ражњу те послужују госте ићем и ђаконијама.

Било је гостију из целог Срема, из Бачке, из Баната, из Србије, из Босне, Славоније и Далмације. А гостољубиви Грчанци отворили широм капије и своје скромне дворе, на дочекују н зване и незване, и знане и незнане, искрено, српски са: „Добро нам дошли,“ и поздрављају се са свима као са старим знанцима и најмилијим гостима. Није ни било потребе гостима да распитују, где ће с колима сврнути, него терај, где видиш, да још има места. Домаћин зове у собу и нуди љутом ракијом, а млада

и млађешина ти спрема хладне воде, да се разгалиш и умијеш од тешке прашине, што те путем попанула. Чим си се мало тако ишчаурио, хајд пред цркву. А ту народ силан све у руху стајаћем, здравиш се, рукујеш се, састајеш се, с ким се дуго ниси ни надао видити; упознајеш се, с ким би се тешко каде упознао. Светина је то као о Видову око Раванице. Није много, кад бих бројем рекао између пет до шест хиљада душа. Ко је био на Бранкову преносу у Карловцима, на сад на Вишњићевој прослави у Грку, могао је видити, да је Бранкова светковина била, до душе, величанственија и многобројније посећена, али је на Вишњићевој прослави, и ако су били сви редови нашега друштва славно заступљени, било куд и камо више простого народа, те је и светковина по томе добила на себи тип са свим народни, рекао бих манастирски...

Топ и звона огласише време, да се иде цркви на свету летурђију. Црква већ дупком пуна, и ако није од најмањих. Да како да много већи део народа није могао ни стати у свети храм. Службу је одслужио Дамјан Јеврић, Јамински парох, с Јованом Јеремићем, Бачиначким парохом, н домаћином Костом Змејановићем, парохом Грчанским. На служби до јеванђеља је певало Шидско црквено певачко друштво под управом свога честитого ликовође Војводића, учитеља народнога. (Том смо се приликом уверили, да и у мањим српским местима може бити таквих друштава, кад је добре воље у певача и истрајности у учитеља им. А Војводићу и његовим певачима слава!) Од јеванђеља певало је Митровачко певачко друштво под управом свога вреднога ликовође Волфа. Вредно је споменути и Косту Јанковића, учитеља Паланачкога, и Шушића, учитеља Бачиначкога, који су држали певницу, а познати су као изврсни певачи. надмећући се, да што свечаније и лепше угоде у тој прилици песмом и богу и народу. – После службе одслужи с истим свештеницима прота Јован Вучковић, професор у Задарској богословији, парастос с кољивом Филипу Вишњићу. Парох домаћин, као председник Грчанског одбора за прославу, изговори при крају парастоса неколико речи у славу тога дана, одајући славу и признање свима, који погибоше за крст часни и слободу златну, а Вишњић их у својим песмама није споменуо. После наворе легао се свет на скромному гробљу Грчанскому и по пољу около гробља. Једва кад се прогураш кроз силни народ, тек онда видиш. да си на гробљу. (Хвала и слава нека је честитим Грчанцима, што овим поводом ударише нову ограду око гробља, не пожаливши приличну своту новца за то!)

Сунце одскочило у врх темена, па пригрејало свом жестином. Ал се народ стискао једно уз друго, да, као што је неко згодно приметио, орах не би пао па земљу с оних дрвета, на која се начичкали беху момци, да боље прегледе светковину у овом тренутку. |

У томе се указа крај споменика прота Јован Вучковић с епитрахилем и с крстом у руци, откри красним српским пешкирима застрт споменик и освети га уз складно појање певачких друштава.

После освећења говорио је у спомен Вишњићу а у славу српских народних гусала и о значају српских народних песама Радивој Врховац, професор у Карловачкој гимназији, умољен од приређивачкога друштва „Зоре“ као њен бивши члан. Говорник је свој говор лепо смислио и извео, ако се по садржају говора и може приметити, као да га је спремао за какву дворану и одабраније слушаоце; али не да се порећи, да би био од већега утицаја и у овој прилици, да је могло бити више тишине међу слушаоцима, те да се говорник могао боље чути. (Говор је штампан у 98. броју „Браника“.)

После говора отпевају певачи познату дивну песму нашега Јуре Јакшића, а по композицији Јенковој: „Падајте браћо!“

За тим се врати народ у село. И сад се тек могаше слободно видети споменик на гробљу покривен венцима. Споменик је повисока, али танка пирамида од гранита, по облику сличан Бранкову споменику, само мањи, но тим већма импонује, што су око њега по целом гробљу све ниски, или повиши, али дрвени крстови. На споменику је урезан овај натпис:

+
ГРОБ ГУСЛАРА-ПЕСНИКА
СРПСКОГ
ФИЛИПА ВИШЊИЋА
КАМЕНОМ ГА ОБЕЛЕЖИО
СРПСКИ НАРОД
1887.

(Испод тога су урезане гусле с гудалом, а ниже ови дивни стихови Змај-Јованови):

Благо гробу, и у тами што се сјаји,
Где кандило припаљују нараштаји!
Кандило је жар, што српске груди краси;
Вишњић га је чув'о, да се не угаси.
Ми ти гробу камен дасмо. То можемо
Венац прави твојој слави – јоште дугујемо.

У врху споменику лепршаху се траке с четири венца, што их после освећења оставише поштоваоци песника гуслара. Једно је венац српске краљевске академије из Београда с натписом на свиленим тробојним тракама: „Српска краљевска академија Филипу Вишњићу 15. августа 1887.“ Други је послала Брчанска општина из Босне с натписом:

„Српском песнику и гуслару, благодарни земљаци Брчани.“ Трећи је венац с натписом: „Филипу Вишњићу Шабачка омладина.“ А четврти од природна цвећа, што га је сплела Српкиња Анђелија Радосавкићева из Дивоша у име Дивошке општине.“

Тим је свршен први део светковања.

Осим појединаца беху заступљене и разне задруге наше. Српску краљевску академију заступао је Милан Кујунџић-Абердар и Јован Жујовић, – „Српску Матицу“ Светозар Савковић и Миша Димитријевић, – Српско народно позориште А. Хаџић. Беше представника певачких друштава: „Корнелије“ из Београда с десетином чланова и са својим дичним ликовођом Стевом Мокрањцем и чика-Пером, – представника Новосадског, Сентомашког, Карловачког и Румског певачког друштва, (да и не спомињем и опет Митровачко и Шидско, која су корпоративно улепшавали народно ово славље), – представника срп. акад. друштва „Зоре“ у Бечу, срп. акад. друштва „Србадије“ у Грацу и „Кола младих Срба“ у Пешти.

*

Други део светковине био је право народно славље. Одржан је широм по целом скромном селу Грку. Као што споменух, не беше куће без гостију, али ни шатора, под којим се није веселило. Осим тога пуна порта око цркве као у манастиру. Званичан, и ако кратак и скроман обед био је пред великом крчмом под сеницом и у самој крчми. Ту беше банкет, на који се окупило око 200 гостију.

По српском обичају, чим се изнесе печење, отпочеше здравице. Домаћин парох наздрави прву здравицу Његову Величанству цару и краљу Фрањи Јосифу I, на што сви присутни стојећки отпеваше „многаја лета“.

За тим се читали брзојавни и писмени поздрави са стране.

После тога Никола Поповић, вредни потпредседник певачкога Митровачкога друштва као председник приређивачкога Митровачкога одбора, кратко али искрено поздрави све присутне госте, а по најпре покретаче светковине ове, дичну омладину српску, на челу јој академијско друштво „Зору“, за тим захвали добрим домаћинима Грчанцима на својском дочеку. „Њима“ рече, „остављамо у аманет, да буду чувари светлога гроба Вишњићева, кога данас окадисмо и посвећеним спомеником окитисмо.“

У име „Зоре“ поздрави српски народ члан Стеван Дамјановић техничар, у име „Србадије“ члан Коста Радојчић лекар, а у име „Кола младих Срба“ члан Милан Поповић лекар.

За време ручка по често је обраћало на себе пажњу певачко друштво „Корнелија“ својим дивним певањем. Особито се допала смеша

народних напева, што је сложио даровити музичар Стеван Мокрањац. Том својом композицијом са свим је пристао Мокрањац с Јосифом Маринковићем, да створе ново коло српских музичара, у коме ће да се понегује боље чиста народна српска гласба а на темељу стручњачкога изобраења. Не би смело нигде да буде забаве српске, а да се не отпева бар једна Јосифова и Мокрањчева композиција. Жалост је, да код тако ваљаних наших музичара преотимају у нас мах мелодије по туђинским валцерима из Супеова „Бокачија“ и тако даље, а овамо потрзамо оне истините речи Змајеве: „Песма нас је сачувала, – њојзи хвала!“ – и онде, где се често звоне као иронија на наше делање и понашање!

С последњом здравицом био је завршен званични обед.

Дотле и после тога текло је весеље и добра коља широм по Грку. Пред црквом и око цркве у порти играло се народно коло час ситно сремачко, час србијанско, час босанско. Наздрављало се и певало по милој вољи, док Радован Кошутић, ђак у универзитету, преобучен у рухо сеоскога момка, не устаде у сред народа, да прозбори коју, те изазва општу пажњу на себе својим говором.

Тек да скрене сунце на мале заранке, а гости почеше остављати Грк и гостољубиве Грчанце, да понесу собом најлепше успомене. Мене и моје друштво необично је обрадовао и задивио дочек нашега домаћина, честитога татора Грчанске цркве. Беше милина загледати у ту кућу. Девет ожењених парова живе у њој у заједници. Пуна кућа, ту вајати, ту стаје, па бруји као у кошњици, а задругари и њихове младе врве овамо онамо, да послуже госте, на им, боже, мило, што виде, како смо задовољни с њиховом услугом. Жао им би, што не бесмо њихови гости и на ручку, а још већма, кад дође време, да се растанемо а не почашћени за њиховом совром, као што би они хтели. И није, рекоше нам, то једина већа задруга у Грку, него их има и више. Дао бог, на веке се одржали!

Добри Митровчани, да угову гостима са стране, преиначише програм свој, те забаву, што би заказана за недељу увече, приредише још то вече на Госпојину у пространим просторијама своје читаонице. Што је било места – у читаоници и у врту, све заузеле што домаћи што гости. У име Митровчана ту нас сад поздрави као своје госте Јован Вучанов, вредни учитељ Митровачки. Певачка друштва, „Корнелија“ и Митровачко певаху сад скупа сад посеппе песме. Ко је хтео играти, могао се по милој вољи наиграти. Ко ме је било до весеља и разговора, могао се сит навеселити и наразговарати.

И ту прочиташе још неколико поздрава, што стигоше приређивачком одбору овом приликом. Поздрава, који су прочитани које у Грку које ту, било је око 40, и то два руска (из Беча од познатог дра Живног и из Кремсира од Кирилско-Методијевског академ. друштва), шест чешких (од политичне словенске задруге из Беча, од омладине чешко-

га акад. друштва из Прага, и т. д.). Остало беху српски: од митрополита Хаџи-Саве Косановића из Глајхенберга, од дра М. Полита Десанчића из Новог Сада, од омладине из Париза, из Граца, из Буда-Пеште, Карловаца, Новог Сада, Старе Градишке, Сентомаша, Госпића, Београда, Бешке, Мостара, Неготина, Чакова, од Толингера из Дољње Тузле, од српских ускока из Букурешта, и т. д.

Хвала „Зори“ и омладини, кад изведоше, што наумише! Хвала Митровчанима и Грчанцима, што потпомогоше омладину и српски госте дочекаше! Хвала српском народу, што прихвати и одазва се позиву своје омладине! Нешто бисмо приметили, што нас је немилу дирнуло поводом говора заступника омладине у овој прилици на банкету, а већ и од дуге времена у разним приликама оваковим; али – омладина је осетљива. Теши нас, што смо се и опет уверили, да зна искупити своју реч, кад је зада, и што уме да цени и штује, што је за штовање. То нам јемчи, да ће знати заменити гусларе науком и знањем у свом раду, па се – *ћ.*

Сл. 7: Споменик Филипу Вишњићу у Трнави

8. МИЛОСАВЉЕВИЋ И ПОЗНАНОВИЋ – КАКО ЈЕ ВИШЊИЋ ОСЛЕПЕО?

**1) Мале новине, дневни лист за свакога
Београд, Недеља, 13. новембар 1888, год. 1, бр. 222, стр. 2–3.**

ЈЕДНА ИСПРАВКА* у биографији Филипа Вишњића гуслара.

Читао сам у „Београд. Дневнику“ бр. 166 од пр. 1887 год. један допис из Срема а из села Босута, од г. Богољуба Познановића. У допису он говори о Филипу Вишњићу и међ осталим вели, како је Вишњић рођен у Босни, у Великом селу; како је у младим годинама хајдуковао, како је по свету ходао и напослетку вели: како су га Турци 1813 год. у Шанцу на Равњу ухватили и очи му извадили, очне му јамице изболи, мучили га и најпосле га у Саву бацили, те он онако слеп на ћесарску страну препливао и у селу се Грку настанио, док тамо није и умро.

Уредништво истога листа („Дневника“) позива свакога оног, који би ма што о Филипу знао, да му јави, и ја, као Србин, желећи да наша историја у колико је могуће потпунија и истинитија буде, сматрам за своју дужност, оно што о Филипу знадем, да на свет изнесем, неби ли писац историје, при овоме, што [исти]нитију грађу при руци имао.

Године 1850, дођем за ђумругџију (царинара) Митровачког, где су ми многи познаници Филипови причали: како је он с њима у Шапцу на Равњу био као слепац са гулама (дакле већ био слеп), да је ту песмом нашу војску храбрио и да је заиста одатле прешао на ћесарску страну, но како и на који начин, нисам могао сазнати; причали су ми да се заиста настанио у селу Грку недалеко од Митровице, и тамо умр'о, где су му најпосле подигли леп и скроман споменик.

Године 1855, дошао сам у Лозницу за окружног казначеја (благајника), и разматрао сам Лозницу, и њену околину, па распитујући свуд за догађаје на Лозници за времена Карађорђева, причали су ми; ондашњи окр. началник покојни Илија Чворић и ондашњи члан окр. суда покојни Матија Симић (тако звани „Црвени Матија“) измеђ осталог и ово: како

* Доносимо овај прилог, без коментара. Држимо да није на одмет. У овом се оће двоје да каже, прво да је Вишњић родом из Међеша а друго, да је ослепио од богиња а не да су га Турци ослепили.

Постоји једно мишљење да је Вишњић рођен у селу Вишњици. г. Милићевић у својој „Кнежевини Србији“ вели да се Филип родио у селу Трњави у зворничкој нахији. Богољуб Познановић, вели да је се Филип родио у Великом селу у Босни. Исти Познановић вели да Филип није слеп био већ да је на Равњу ослепљен.

Нека би и ових неколико редака, поштованог старине г. Милосављевића, био један прилог да се ово питање што боље расчисти.

су они, први своје оцу а други своје брату, нос.[или] премену (преобуку) и лебац, и да су се десили у Шапцу баш онда, кад је битка на Тичару била. Они веле, да су ту седели и разговарали се са слепцем Филипом Вишњићем и били присутни кад је он затегнуо струне на гуслама и почео нашима певати:

„Браћо моја, крила соколова,
Ја за гусле а ви за оружје,
Па на јуриш разтерајмо Турке“

И како је још те вечери, кад су се наши са Тичара вратили, запевао песму о победи на Тичару.

Причали су ми речени и о томе, како је Филип Вишњић ишао по шанкевима на Баурићу спрам Сокола, на Љешницу Бадовимцима и то све као слепац. о томе ми је причао и неки Аксентије Видић из села Текешиша. Дакле он је био слеп а није ту ослепљен.

На моја распитивања одакле је Филип Вишњић родом, казивали су ми поменути и још многи други људи, да је он био родом из села Међеша преко Дрине недалеко од вароши Бјељине, као и то: да је сам Филип њима приповедао да је од великих богиња остао слеп.

У колико се сећам, ја сам у „Србијанци“ Чубре Милутиновића читао, од прилике ово:

„Филип-слепче из села Међеша,
Ђе ти једном Луки говораше:
„Господине, Лазаревић Луко,
Сакупите стотину слепаца,
Пак нам дајте сабље и хатова,
Па напријед ви нас истакните,
А ми ћемо јуришат' на Турке,
Ми се натраг враћати не знамо.
[В]и за нама па разбите Турке итд.

Дакле из свега напред наведеног види се, да је Филип Вишњић по логорима српским као слепац са гуслама и гудалом одао и да није та прилика да су му Турци у Равњу у последњем боју 1813 год. очи извадили, где су они, Турци, стотинама изгинули.

Причао ми је на Митровици 1850 год. неки Арангут-Алија (родом Подгоричанин), који је од Карађорђева времена заостао у Шапцу и тамо живи, овако о боју засавичком (на Равњи: „Ко није видео битку на Равњу, тај незна шта је бој. Сваки се Србин као лав борио а Шиши Петронију и Краљевић Марко раван неби био. Док је имао фишеке дотле је пуцао а после је кундачки млатио. Кад је млатећи сво оружје сало-

мио а он је цепљиком многе помлатио па и кад је пао цепљика му је у рукама била“.

При овако очајном боју, није било прилике да су се Турци са Филиповим ослепљењем бавили.

Милош Милосављевић
пенз. казначеј окр. подринског

**2) Мале новине, дневни лист за свакога
Београд, Субота, 26. новембар 1888, год. 1, бр. 235, стр. 2.**

**Филип Вишњић
Допуна његовој биографији**

Наш поштовани старина, г Милош Милосављевић, казначеј у пензији, послао нам је чланчић, који смо ми, вољни увек да дамо што више светлости нашој новијој историји, штампали у 222. бр. нашег листа. Колико се опомињу наши читаоци, г. Милош је био рад да у своје чланку изнесе, опет по казивању других, да је Вишњић природно ослепљен, међу тим г. Богољуб Познановић, који је по разним српским листовима обелоданио доста података о Вишњићу доноси у „Сремцу“ у 46 бр од 17. Новембра, исправка на белешку г. Милосављевића, коју ми у целости доносимо, ради да подстакнемо све који што о Вишњићу знају те да се једном расправи то питање, које је, до душе, од значаји и по историју и по саму биографију Вишњићеву. Ево у целости тога чланка:

У 222 броју, београдских „Малих Новина“ изишла је једна исправка од г. Милоша Милосављевића пенз. казначеја подринског округа, у ком пориче могућност да је Филип изгубио вид у боју на Равњу, и тврди да је ослепио од великих богиња. Господин није навео само да ли је боловао као дете или касније? – што је свакако потребно.

Ја и данас тврдим што сам прошле године написао, тим више што сам од тада накупио разних предања, којима, ако само као предањима, – дакле не пуну веру поклонимо, пак, кад их доведемо у везу са осталим, што се о Филипу зна, логично следи : да је искључена могућност и мислити да није Филип збиља прво хајдуковао, војевао еа ћесарском војском, и на послетку у боју „за крст часни и слободу златну“ вид изгубио.

Ја радим на опширној, надопуњеној биографији Филиповој. У своје време обелоданићу ју. Сад пак навађам само ово, што ми причаше старац Грујица Миражић из Босута:

„Ја сам имао деда, очевог стрица. Звао се он Марко. Није давно умро. Много их је још у селу што знаше.

Тај мој деда Марко узет је у солдате, кад је оно наш цар Србију отимао од Турака. Није био овако пешак, већ царски катана. Добро. Кад су они отели Србију и дошли до неке „црвене јабуке“ – дигне се буна тамо негде далеко, на Француза. Онда су црви пут наши ишли на Француза. Чим се то чуло дигну наше из Србије па потерај ш њима тамо. Тамо се потуцали „од немила, до недрага“. Наврши мој стриц које тамо, које у Србији, 20 година службе. Онда га тек пусте. Поклоне му коња, серсам и све што је имао и на себи и на коњу. Мој стриц ти тако једног дана упадне у село и у кућу као из „Глиде“, – „Цакунпак“.

Бога ми подоста прошло од његовог доласка, кад једног дана упаде у двориште неки слепац. Деда Марко радо делио, као по Богу ја. Од њега сам и научио. Нашао се у тај мах он на дрвљанику. Нешто тесао.

На шкрипут вратаоца, дигне главу и погледа дошљака. Ја сам био крај њега. Увек, до смрти ме уза се вуцарио. Како погледа сав се нешто преобрази. У то ће дошли: Помози вам Бог! Ој! домаћине!

Деда не одпоздрави већ врисну:

– „Вито, брате! Јао јеси л’ ти? Да од Бога нађеш.“

– „О Маркане, мили мој брате јесам јадан ја сам“, Слепи беше Филип, који онако слеп јурну по гласу право стрицу. Загрлише се, изљубише се; наслонише се један другом на прса те се сити исплакаше. Ја нешто баш не знам: јел’ Филип сузио? Деда знам да јесте. Једва у неке утиша се, пак ће деда упитати:

„Јао Вито брате! Где ми ти тог зла допаде? – “

„Не питај брате! Пси ми очи ископаше!“ – “

Деда Грујица још много прича, што ћу у своје време обелоданити. Главно је да се Филип сратио са Марком у Србији у неком боју. Да онда није био слеп јасно је док се овај на првом састанку изненадио где побру без очињег вида среће. Толико за сад.“

3) Мале новине, дневни лист за свакога Београд, Четвртак, 23. марта 1889, год. 2, бр. 97, стр. 2.

О Филипу Вишњићу. (Београд 28 фебруара).

Писао сам у вашем листу, да је Филип Вишњић, као слепац, ишао с гулама у торби из шанца у шанац Карађорђева времена и песмом храбрио нашу војску, кад је у бој полазила; писао сам, да га нису Турци ослепели на Равњу 1813 године.

Г. Богољуб Познановић одговорио ми је на ово у 235 броју нашега листа и рекао, да он ипак тврди, да су Турци ослепили Филипа 1813. на Равњу, а он све то тврди по казивању неког свог чича Грујице Марковића из Басуте.

Да би остало мишљење г. Познановића треба наћи, где је Филип и у којој ћесарској болници лечен? јер није могуће да му, у поменутом моменту, ћесарска власт није притекла у помоћ. Ако г. Познановић ово нађе и изнесе, онда је казивање његовог чича Марковића истинито, а без тога остаће неистинито.

Ја остајем при мојој допуни и објашњењу, што сам изнео о Филипу Вишњићу у 222 броју „М. Н.“ од 1888. г. т. ј. да је Филип раније ослепио.

Милош Милосављевић
окр. казначеј у пензији.

9. ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ ЗМАЈ О ВИШЊИЋУ

1) Стармали, бр. 19, год. 10, у Новоме Саду, 10. јула 1887, 147

Биће скоро лепа српска светковина, подизање споменика Вишњићу Филипу. Кад би нешто и Маџари послали своје заступнике на ту светковину, ето да се на најлепши начин испуни оно, што је негда речено: „видићемо се код Филипија.“

2) Стармали, бр. 22, год. 10, у Новоме Саду, 10. августа 1887, 172

Кажу да Омир није умр'о, већ се обновио у Србу (т. ј. у српском народу, песништву). Зато је опет Филип Вишњић оставио кости у Грку. (Велики људи боље пазе на узајамност, него ми мањи).

3) Стармали, бр. 22, год. 10, у Новоме Саду, 10. августа 1887, 169

На гробу Филипа Вишњића

О подизању споменика му.

На овом гробу седела ј' вила
Четр'ест пуних, дугих година;
Није нам рекла: одите амо?
Чекала ј' да га сами познамо.
(Можда још и сад у пола знамо
Под овом травом кога имамо.)

Дуго је вила овдена чала,
Крај гробна крста, дрвена, мала.
И кад већ дрво трухлеж заплени
Долази камен да га замени.

Кад већ и нами црвоточ прети
Тада се Србин Вишњића сети.

Још није касно црве сатрести,
Још каткад стижу лековне вести.
Овде ће данас браћа се срести;
Ту нек се грешност тихо причести,
Нек се причести
Светињом свести.

Ко је тај Вишњић, ком на гроб гремо?
Њиме се свету похвалит' смемо
У робно доба мајка га роди, –
Али га роди српској слободи.
На муке пође без стра' и трепа –
Мука га створи омирски слепа.

Тад се не могло дизати школа, –
Једина школа осећај бола. –
Од куда књига под стегом мрака? –
Учитељ спомен старих јунака.
И тај би спомен сломила хала,
Ал није дала струна гусала.

Хај да је ширих пута ил стаза
Међ народима разна порекла!
Хај да је мис'о просветна сродства
У Еуропи примене стакла!
Еј да не буја, што томе смета!
А ми да нисмо пасторак света –
Данас би овде к'о плачни дружи
Стајали Немци, Англи, Французи;
И Арпад посл'о б' унуке своје
Уз све Словене ту да постоје, –
И свак би чутн'о да га облеће
Рајска топлота духа голема,
Призно' б' да Срби имају нешто
Што нико други нема.

Постојмо дуго над гробом овим
И вратимо се с уздањем новим.

Мален је камен, – баш према срећи –
– – Сретније Српство шат дигне већи. –

Змајован.

Извори илустрација

Слика 1 – Филип Вишњић – илустрација из књиге *Знаменити Срби XIX. века [1800–1900]*. Год. 1, уредник Андра Гавриловић. Загреб: Наклада и штампа Српске штампарије (деон. друштво), 1904. <http://digital.nb.rs/direct.php?sign=A-387-III>

Слика 2 – Филип Вишњић на споменику косовским јунацима у Крушевцу, рад Ђорђа Јовановића (1904) <http://mapio.net/pic/p-94873665/>

Слика 3 – Споменик Филипу Вишњићу испред Народне библиотеке у Бијељини

<http://semlerske.com/dan-biblioteke-filip-visnjic-slave-popustima-na-upis/>

Слика 4 – Споменик Филипу Вишњићу у Лозници

<http://www.nadji.info/rs/filip-visnjic-spomениk-janka-veselinovica-loznica/ve45996/photos/ph3893/>

Слика 5 – Филип Вишњић пева уз гусле у Боју на Лозници 1808, насловна страна књиге Константина Н. Ненадовића, *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Кара-Ђорђа, Врховног Војда, ослободиоца и Владара Србије*. У Бечу, У штампарији Јована Н. Вернаја, 1884. Фототипско издање, „Слобода“, Београд, 1971.

Слика 6 – Споменик Филипу Вишњићу у Вишњићеву

<https://www.rtvbn.com/3880586/dogadjaji-u-zivotu-pjesnika-visnjica>

Слика 7 – Споменик Филипу Вишњићу у родној Трнави

<https://www.rtvbn.com/3880586/dogadjaji-u-zivotu-pjesnika-visnjica>

Слика 8 – Биста Филипа Вишњића, Сретен Стојановић, *Београдске општинске новине*, год. 55, бр. 4–6, април – јуни 1937, 396.

Сретен Стојановић: Филип Вишњић
(Са пролећне изложбе у павиљону „Цветије Зузорић“
у мају 1937)

Филип Вишњић у сећањима и причањима:
Поводом 250 година од рођења (1767–1834–2017)

приредила Соња Петровић

Поводом 250 година од рођења Филипа Вишњића, Уредништво *Фолклористике* доноси избор текстова о Филипу Вишњићу из пера Вука Караџића, Симе Милутиновића Сарајлије и Лукијана Мушицког, белешке Змеановића, Познановића, Милосављевића, затим анегдоте Константина Ненадовића и Франкла, шале и песму Јована Јовановића Змаја.

Примљено: 1. 10. 2017.

Прихваћено: 1. 11. 2017.